

ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА У КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

ЮРКІВ Н. Я.

кандидат економічних наук

Київ

В Україні за часів трансформаційного періоду несистемний, надмірно ліберальний та неефективний процес переходу від адміністративно-командної системи до ринкової згенерував інституційну структуру, яка є лише частково реформованою і характеризується ознаками нестабільності та вразливості. Для трансформаційної економіки інститути є критичним бар'єром, адже вони або створюють стимули для підприємницької діяльності і відповідають основоположним принципам соціально-орієнтованої ринкової економіки або стають перешкодою прозорим відносинам, внаслідок значного послаблення економічної безпеки держави, регіонів, галузей та підприємств. Тому першочерговим кроком для розуміння економічної поведінки є аналіз ролі та ефективності інститутів в період трансформації одного механізму координації в інший. Адже ефективні інститути посилюють економічну безпеку підприємців за допомогою стабілізаційних факторів в інституційному середовищі, забезпечують впевненість під час обміну

правами власності та створення стабільної структури для здійснення трансакцій [1, с. 33 – 53; 2, с. 47]. Проте подібні «правила гри» в Україні під час руйнування адміністративно-планової системи були відсутні. До того ж, суб'єкти господарювання не володіли відповідними навиками та знаннями у сфері ефективного і, у той же час, цивілізованого використання ринкового механізму, співпраці з контрагентами, протидії конкурентам тощо. Таким чином, їм доводилося визначати потенційні можливості і співставляти їх з існуючим інституційним середовищем, що значною мірою було непрогнозованим, «непрозорим» і нестабільним. Подібна ситуація призвела до збільшення часового періоду на пошук партнерів, ресурсів, переговорний процес, а також до зростання собівартості необхідного захисту контрактних зобов'язань і, в кінцевому результаті, знову ж – до збільшення трансакційних витрат і послаблення економічної безпеки. Відтак, істотно актуалізувалася проблема аналізу та вироблення прикладних рекомендацій з удосконалення інституційного середовища підприємницької діяльності в нашій державі.

Теоретичні основи економічної безпеки були адаптовані до умов трансформаційної економіки А. Амошею, І. Булеєвим, О. Шепеленко, С. Архієреєвим, М. Вергуненком, С. Кузьміновим, О. Власенко та ін. Процеси

формування і розвитку сектора малого і середнього підприємництва знайшли достатньо широке висвітлення у працях З. Варналія, Л. Воротіної, М. Долішнього, М. Козоріз, С. Реверчука, В. Рябошлика та ін.

При написанні статті поставлено таку *мету*: дослідити інституційне середовище підприємницької діяльності та запропонувати шляхи його удосконалення в контексті посилення економічної безпеки суб'єктів підприємництва України.

Незалежно від інституційних особливостей будь-якої ринкової економіки, в основу корпоративних відносин з метою посилення економічної безпеки і зниження трансакційних витрат та усунення вірогідних корпоративних конфліктів необхідно закласти такі загальноприйняті у світовій практиці норми, що інтенсивно порушуються в Україні, як: 1) захист прав і законних інтересів власників за умови рівноправності акціонерів; 2) враховування законних інтересів зацікавлених осіб, заохочення активного співробітництва між громадянами та зацікавленими особами щодо створення робочих місць та покращення фінансового стану підприємства; 3) розкриття інформації та прозорість вирішення усіх важливих питань, що стосуються підприємства, які, зокрема, включають дані про фінансовий стан, результати господарської діяльності, власність та технологію управління; 4) розмежування повноважень органів управління, функцій та обов'язків між загальними зборами, спостережною радою та виконавчим органом; 5) дієвість і незалежність спостережної ради щодо забезпечення стратегічного управління підприємством, ефективності контролю за його діяльністю, а також відповідальності перед акціонерним товариством.

Не дивлячись на періодичні заяви представників влади, які стверджують, що нагальною необхідністю для активізації підприємницької діяльності є створення чітких і прозорих механізмів, які б забезпечували впровадження послідовних та орієнтованих на досягнення конкретних цілей регуляторних рішень, підвищення рівня їх виконання, з одночасним скороченням витрат, зменшенням втручання держави у господарську діяльність та скороченням перешкод економічному зростанню, протягом останніх років (особливо у період 2008 – 2010 рр.) на рівні центральних органів влади спостерігалась негативна тенденція до збільшення кількості регуляторних рішень, запропонованих для впровадження.

Так, центральними органами виконавчої влади розроблено та подано на погодження до Держкомпідприємництва: у 2008 р. 1290 проектів регуляторних актів; у 2009 р. – 1529, що на 18,5% більше, ніж у попередньому році; за 6 місяців 2010 р. – 769, що свідчить про збереження тенденції попередніх років. Відповідне зростання регуляторної активності є характерним не для всіх центральних органів виконавчої влади, а лише для окремих з них. Так, у I півріччі 2010 р. у порівнянні з аналогічним періодом минулого року істотно збільшили регуляторну активність Міністерство культури і туризму – на 140%, Держкомзем – на 90%, Держлікінспекція – на 83%, Держкомрезерв та Держмитслужба – більш, як

на 40%, Держфінпослуг та НАЕР – більш як на 35%, МВС та НКРЕ – більш, ніж на 25% [3].

На фоні зростання регуляторної активності в діях окремих регуляторних органів простежується ще одна негативна тенденція, а саме – збільшення кількості проектів регуляторних актів, які не відповідають вимогам і принципам державної політики, або при підготовці яких розробниками порушуються регуляторні процедури.

У 2010 р. при підготовці більше як третини проектів регуляторних актів (36,7%) центральними органами виконавчої влади було порушено принцип передбачуваності. Розробку 329 проектів регуляторних актів на момент подання на погодження до Держкомпідприємництва не було передбачено планами регуляторної діяльності відповідних органів влади. Найбільшу кількість подібних порушень виявлено у діяльності Держкомзему (80% проектів регуляторних актів не були заплановані), ДКЦПФР (51% проектів), Мінекономіки (46% проектів), Мінагрополітики (41% проектів). При підготовці 77 проектів регуляторних актів центральними органами порушена процедура оприлюднення. Відповідні порушення було виявлено при підготовці 9 проектів (36%) Держкомзему, 10 проектів (18,5%) Мінекономіки, 4 проектів (30,7%) МКТ, 5 проектів (22,7%) Мінпромполітики.

Отже, прийняття окремих проектів регуляторних актів, запропонованих до запровадження центральними органами влади, не лише не сприяли б створенню оптимальних умов провадження господарської діяльності, але й призвели б до істотного погіршення умов її провадження.

Основні причинами викладеного є такі: превалювання відомчих інтересів над інтересами держави та суб'єктів господарювання при запровадженні нових регуляторних дій; недостатній рівень обізнаності спеціалістів органів влади щодо вимог регуляторного законодавства та навичок його застосування, у зв'язку із суттєвою плінністю кадрів та недостатньою унормованістю питань реалізації регуляторної політики конкретною інституцією; незастосування на практиці регуляторного законодавства в частині притягнення до дисциплінарної відповідальності керівників та посадових осіб центральних та місцевих органів влади, винних у порушенні порядку регуляторної діяльності.

Зауважимо, що в останні роки уряду вдалося досягти певних зрушень у реформуванні системи регулювання підприємницької діяльності. Так, реалізація принципу організаційної єдності дозволила встановити відносно прозорі процедури видачі дозволів на місцевому рівні, частково сприяла скороченню часових та грошових витрат підприємців на проходження дозвільних процедур. Створена система дозвільних центрів дозволила певною мірою скоротити корупційну складову при отриманні дозвільних документів.

Незважаючи на певні позитивні зрушення, як показує практика, існуюча система дозвільних центрів є недосконалою. Так, функціонування дозвільних центрів на рівні районів і невеликих міст ускладнює участь у їх роботі територіальних органів центральних органів виконавчої влади, які є обласними представництвами

цих інституцій і не мають представництв на нижчому адміністративно-територіальному рівні. Така ситуація об'єктивно не дозволяє таким органам виконувати норми Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» у повному обсязі та спонукає суб'єктів господарювання звертатися до обласних дозвільних органів безпосередньо, що є порушенням вимог вказаного вище Закону. За інформацією Держкомпідприємництва, в цілому по Україні місцеві дозвільні органи забезпечили участь своїх представників у роботі дозвільних центрів лише на 40%. Зокрема, державного пожежного нагляду (95%), санітарно-епідеміологічної служби (93,5%), земельних ресурсів (74%), Держархбудінспекції (63%), Державтоінспекції, головних управлінь МВС (38%), з питань водного господарства (12%) державного управління автомобільними дорогами (10%).

На сьогодні, на обласному рівні видаються документи дозвільного характеру територіальними (обласними) органами, зокрема: промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду; з питань охорони навколишнього природного середовища; карантину рослин; з питань водного господарства; з питань лісового господарства; із земельних ресурсів; ветеринарної медицини; державного управління автомобільними дорогами; Держархбудінспекції; Державної інспекції з енергозбереження; Державтоінспекції МВС України.

З агалом, темпи реформи істотно уповільнилася, а дозвільна система і сьогодні перешкоджає веденню підприємницької діяльності та залученню інвестицій. Відповідно до норм Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» приведено лише 16 законів України з 60 необхідних. Не відбулося суттєвого скорочення кількості документів дозвільного характеру. Не виконуються вимоги щодо скасування дозвільних документів, які є економічно необґрунтованими та неефективними – Держводгосп, Держкомзем, Держрибгосп, МКТ, Держмитслужба, Го-

ловдержжарантин, МВС, Мінагрополітики (виконано частково), Мінприроди (виконано частково), Мін'юст, МКТ, МОЗ, МОН. Залишаються складними процедури отримання дозвільних документів.

ВИСНОВКИ

Незважаючи на певні позитивні поступу у покращенні інституційного середовища підприємницької діяльності в Україні, все ж можна стверджувати, що вони істотно впливають на висхідну динаміку трансакційних витрат підприємств, що стає передумовою послаблення економічної безпеки та сповільнення соціально-економічного розвитку України загалом. Частково реформовані та новостворені ринкові інститути призвели до формування інституційного середовища нового типу. Проте реальні процеси перехідного періоду засвідчили, що разом з ліквідацією у короткі терміни старих інститутів, які забезпечували виробничо-фінансову і соціальну стабільність, в Україні не були створені інститути, що могли б гарантувати сталий економічний розвиток, забезпечувати ефективний розвиток суб'єктів господарювання усіх типів та форм власності. Незважаючи на те, що за роки незалежності сформувалися майже усі необхідні елементи для функціонування економіки ринкового типу, основні механізми, що повинні забезпечувати дотримання формальних законних норм у контрактах і угодах, потребують суттєвого вдосконалення. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Коуз Р. Природа фірми / Р. Коуз // Фирма, рынок и право : пер. с англ. – М. : Дело ЛТД, 1993. – С. 33 – 53.
2. Ткач А. А. Інституціональна економіка. Нова інституціональна економічна теорія : навч. посібн. – К. : Центр навч. літ-ри, 2007. – 304 с.
3. Інтернет-ресурс Держкомпідприємництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dkrp.gov.ua/control/uk/index>